

Notitie: Uitkomsten en analyse partneroverleg duurzame pachtvoorwaarden - Louis Bolk Instituut

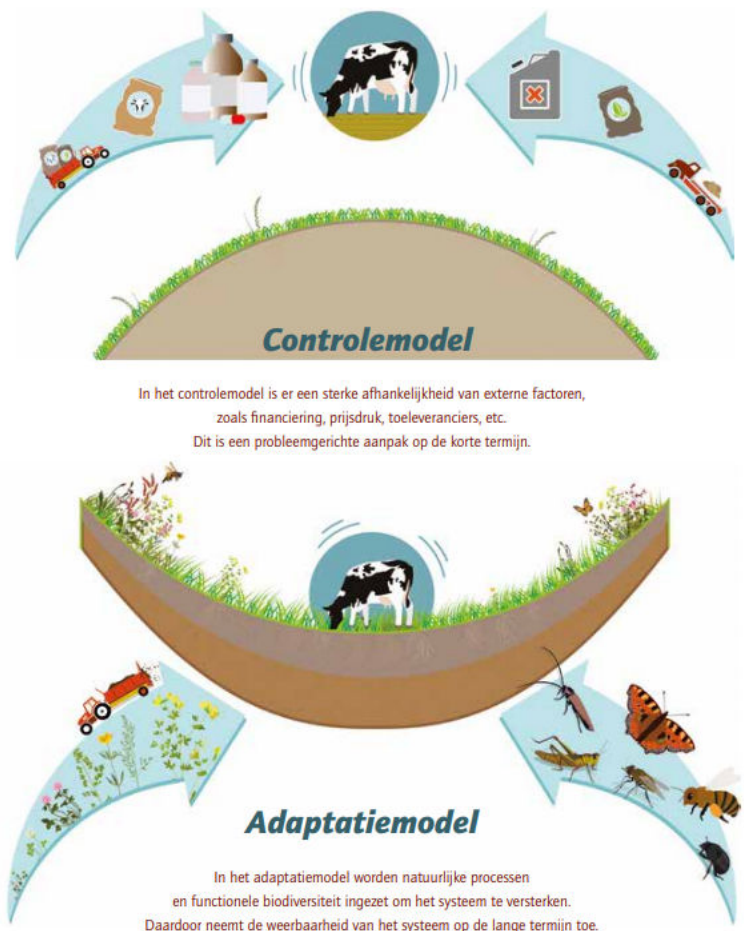
Evert Prins

Jan-Paul Wagenaar

Tijdens het partneroverleg van 31 maart 2021 zijn ideeën geïnventariseerd om tot duurzame pachtvoorwaarden te komen voor de gemeentelijke liberale pachtgronden. Voorafgaand aan de bijeenkomst is in afstemming met de opdrachtgever een huiswerkopdracht naar de partners gestuurd. Hierin konden partners aangeven op welke duurzaamheidsthema's de nieuwe pachtvoorwaarden voornamelijk sturend moeten zijn. Daarnaast hebben de partners aangegeven met welke maatregelen of andere voorwaarden deze thema's mogelijk ingevuld kunnen worden.

Thema's en kader

In de bijeenkomst werd de uitkomst van de huiswerkopdracht gedeeld: biodiversiteit, bodemkwaliteit en verdienmodel zijn voor de partners de belangrijkste 3 thema's ten aanzien van duurzame pachtvoorwaarden. Thema's die wel werden benoemd, maar als minder belangrijk naar voren kwamen waren landschap, zichtbaarheid voor de burger, educatie, innovatie stimuleren, water en klimaat. Alle thema's kunnen natuurlijk meegenomen worden in duurzame pachtvoorwaarden, maar de top-drie thema's wegen zwaarder. Het mooie van de genoemde thema's is dat ze synergie op kunnen leveren in de vorm van zogenaamde functionele agrobiodiversiteit. Dit is biodiversiteit die de bodem, het gewas, vee en het landbouwsysteem ondersteunen. Verschijningsvormen van functionele agrobiodiversiteit zijn bijvoorbeeld insecten die zorgen voor bestuiving of biologische plaagbestrijding. Of regenwormen en ander bodemleven die de bodemkwaliteit verbeteren. Door de functionele agrobiodiversiteit te versterken ontstaat langzaam een verschuiving van een controlemodel (waarbij een sterke afhankelijkheid van externe factoren en input) naar een adaptatiemodel, waarbij natuurlijke processen aan het werk worden gezet om het systeem te versterken en weerbaar te maken. In het adaptatiemodel vervult de bodem bovendien een zeer belangrijke functie. Een gezonde bodem zorgt voor een weerbaar systeem waar minder input nodig is. Omdat in een adaptief systeem minder input nodig is, kan dit op termijn ook bijdragen aan een evenwichtig verdienmodel.

Maatregelen en voorwaarden

Het onderstaande overzicht is een inventarisatie van mogelijke maatregelen en andere voorwaarden die uit de huiswerkopdracht en het partneroverleg naar voren zijn gekomen. Bij ieder onderwerp is een korte reflectie gegeven op de inpasbaarheid van de maatregel. Daarnaast is een indicatieve score gegeven op de top-drie thema's biodiversiteit, bodem en verdienmodel.

Biodiversiteit	
Geen/ minder gewasbeschermingsmiddelen <i>Biodiv: +++</i> <i>Bodem: ++</i> <i>Verdien: --</i>	Gewasbeschermingsmiddelen is een heel ruim begrip: ze kunnen toegepast worden voor de bestrijding van onkruid, schimmels en insecten. Sommige intensieve teelten zullen bij een verbod van gewasbeschermingsmiddelen lastig/onmogelijk worden, terwijl andere teelten hiervan relatief weinig hinder ondervinden. Geen of minder gewasbeschermingsmiddelen ontmoedigt intensieve teelten. In plaats daarvan komen er teelten die makkelijker zonder gewasbeschermingsmiddelen kunnen worden uitgevoerd. Mogelijk dus verplaatsing: dan komen de intensieve teelten op andere percelen waar minder strenge regels gelden. Mogelijk ligt er een tussenoplossing in het verbieden van het volveldsgebruik en het toestaan van pleksgewijs gebruik van middelen.
Productief Kruidenrijk grasland <i>Biodiv: +</i> <i>Bodem: +++</i> <i>Verdien: neutraal</i>	Dit betreft productief grasland met klaver en andere productieve kruiden als weegbree en cichorei. Voor een melkveehouder vrij makkelijk toepasbaar. Behalve biodiversiteit en bodemkwaliteit kan deze maatregel ook helpen om met de droogte om te gaan: o.a. rode klaver en cichorei hebben diepe penwortels waardoor in droge perioden de productie bewezen hoger blijft. Er moet wel duurder zaad ingekocht worden en de toepasbaarheid van het gewas in het bedrijf is ook moeilijker (bijv. inkuilen). Aandachtspunt: als een perceel al grasland is dan zou je het eerst moeten scheuren om er weer kruiden in te krijgen, met alle gevolgen van dien voor bodemkwaliteit en uitspoeling. En: een akkerbouwer kan hier beperkt iets mee, kan het product verkopen aan een melkveehouder. Akkerbouwers zijn mogelijk ook terughoudend vanwege een potentiële zaadbank van ongewenste plantenfamilies.
Bloemenrand/ keverbank stimuleren <i>Biodiv: +++</i> <i>Bodem: +</i> <i>Verdien: -</i>	Altijd doen. Bloemenrand wellicht makkelijker toepasbaar en beter aan te sluiten op wenselijk biodiversiteit van het gebied. Qua efficiëntie aansluiting zoeken bij het project van de WUR en vanwege zichtbaarheid vooral in gebieden langs hoofdwegen of dorpskernen.
Verbindingszones maken	Zie bovenstaand.
Intensieve teelten verbieden <i>Biodiv: ++</i> <i>Bodem: ++</i>	Is een mogelijkheid, vanuit het standpunt dat je op je eigen gronden aan bodemkwaliteit wil werken. Op gemeentelijke schaal levert het niet zo veel op, omdat

<i>Verdien: --</i>	intensieve teelten dan gewoon op een ander perceel plaatsvinden. Het is goed om aan te sluiten bij het standpunt en definitie van de provincie over intensieve teelten. Zij verstaan bollen, lelies, aardbeien, prei, asperges en bomenteelt als intensief. Let op: nu vinden de volgende teelten op de pachtgronden plaats: aardbeien, asperge, bos- en haagplanten.
Monocultuur verbieden <i>Biodiv: +</i> <i>Bodem: neutraal</i> <i>Verdien: -</i>	Niet echt praktisch toepasbaar en handhaafbaar: je moet dan je polycultuur definiëren: hoeveel teelten, welke breedte etc., en is grasklaver een monocultuur? Of mais met onderzaai van Italiaans raaigras? In het geval van ongewenste continueelten zou verplichte wisselteelt een alternatief zijn.
Blijvend grasland verplichten <i>Biodiv: +</i> <i>Bodem: +++</i> <i>Verdien: -</i>	Goede maatregel als ingezet wordt op bodemkwaliteit, vastleggen van koolstof en in mindere mate biodiversiteit. De te behalen opbrengst (hoeveelheid en kwaliteit) van het perceel bepalen het saldo voor de pachter.
Glyfosaat verbieden <i>Biodiv: +++</i> <i>Bodem: ++</i> <i>Verdien: --</i>	Een heet hangijzer in de maatschappelijke discussie, en belangrijk om een goede afweging te maken. We zijn van mening dat glyfosaat over het algemeen te makkelijk wordt gebruikt, ook buiten de landbouw. Het is een goedkoop en effectief middel, wat het moeilijk maakt serieus met preventieve of fysieke alternatieven aan de slag te gaan. De wetenschappelijke bewijslast van de negatieve gevolgen van glyfosaat voor mens, dier en ecosysteem groeit. Met de kanttekening dat we de daadwerkelijke effecten op lange termijn mogelijk onderschatten. Glyfosaat wordt o.a. toegepast om grasland of groenbemester efficiënt onder te werken. Zonder glyfosaat is dit lastig en komt het oude gewas deels terug in de nieuwe teelt. Glyfosaat vervangen door een ander chemisch middel is een uitdaging. Beschikbare middelen zijn qua milieubelasting vaak niet beter. Alternatief is mechanische onkruidbestrijding. Dit begint met het vakkundig onderploegen van het oude gewas. Hier kan zeker meer aandacht aan besteed worden. Voorts zijn voor de onkruidbeheersing in de nieuwe teelt vaak speciale machines nodig. Afhankelijk van de groeiomstandigheden zijn soms meerdere bodembewerkingen (diesel) nodig om tot een vergelijkbaar resultaat te komen. Als lokale biodiversiteit boven aan de verlanglijst staat dan zou je glyfosaat moeten verbieden. Het doet wel wat afbreuk aan verdienmodel van de boer, maar dat kan d.m.v. pacht prijsverlaging gecompenseerd worden. Een tussenoplossing waar we achter kunnen staan is het verbieden van het gebruik van glyfosaat voor het onderwerken van grasland. Dit voorkomt dan ook het

	ongewenste beeld van de oranje velden. Voor <u>pleksgewijze</u> onkruidbestrijding kan een alternatief herbicide toegelaten worden. Hiermee kan de grasmat langer behouden blijven worden en wordt scheuren van grasland voorkomen. De teelt van snijmais wordt ook bemoeilijkt (maar niet onmogelijk gemaakt) als herbiciden verboden worden. Veel biologische boeren hebben moeite met biologische maisteelt. Een totaalverbod op glyfosaat is daarom mogelijk wanneer in plaats van mais of intensieve teelten gras geteeld gaat worden, wat op basis van bodemkwaliteit geen ongewenste ontwikkeling is.
Bodemkwaliteit	
Verplicht blijvend grasland	Zie blijven grasland hierboven
Toewerken naar meer bodemorganische stof <i>Bodem: +++</i>	Ja, dat moet gedaan worden, ook om functionele agrobiodiversiteit en algemene weerbaarheid van perceel te verhogen. Hoe wordt bodemorganische stof verhoogd? 1. Minder afbraak, bijv. grasland niet scheuren, minder bodembewerking; 2. Organische stof aanvoeren, bijv. organische mest/compost/bokashi opbrengen; of 3. Het gewas het werk laten doen door gewassen te verbouwen die een veel effectieve organische stof opbouwen (= de hoeveelheid organische stof die na een jaar door het gewas toegevoegd wordt aan de bodem). Deze gewassen kun je vinden in: Kengetallen organische stof (handboekbodemenbemesting.nl). Absolute winnaar op de punten 1 t/m 3 is grasland! Met grasland wordt meer organische stof vastgelegd dan met bemesting bereikt kan worden. Met een hoger aandeel organische stof wordt ook water langer vastgehouden wat een buffer vormt voor gewasgroei in drogere perioden.
Alleen vaste mest toepassen <i>Biodiv: +</i> <i>Bodem: ++</i> <i>Verdien: -</i>	Vaste mest breekt langzaam af en zorgt daardoor voor meer organische stof en minder uitspoeling. Gangbare staltypen leveren weinig vaste mest op. Vaste mest moet dus slim ingezet worden. In principe zou dat in de akkerbouw (voedselgewassen) moeten zijn. In de praktijk wordt het vaak over bouwland (mais) heen gereden, omdat dat de schraalste percelen zijn. Deze maatregel is niet goed te matchen met verplicht blijvend grasland of kruidenrijk grasland.
Geen kunstmestgebruik <i>Biodiv: +++</i> <i>Bodem: ++</i> <i>Verdien: -</i>	Kunstmest heeft een effect op klimaat (productie kost veel energie), waterkwaliteit (spoelt makkelijker uit) en bodemkwaliteit (verzurende werking heeft effect op bodemleven). Deze maatregel gaat goed samen met verplicht productief kruidenrijk grasland, omdat je deze teelt sowieso minder bemest en kunstmest een negatief effect heeft op vestiging en persistentie van de kruiden. Bovendien zorgen vlinderbloemigen in het kruidenmengsel, bv. klaver, voor stikstofbemesting).

	Kunstmest verbieden is in de boerenwereld momenteel in de actualiteit. Hierbij nemen verschillende partijen de positie in dat een totaalverbod niet werkbaar is. Voor een pachtcontract gericht op duurzaam bodembeheer en biodiversiteit is het echter geen gekke maatregel.
Verplicht Skal gecertificeerd <i>Biodiv: ++</i> <i>Bodem: +</i> <i>Verdien: -+</i>	Daarmee geef je een voordeel aan bio-boeren. Hoe politiek gevoelig ligt dit? Skal certificering werkt alleen als de te verpachten percelen in kwestie meerjarig verpacht kunnen worden vanwege omschakelperiode en investering. De Skal regels geven wel een goede houvast: geen kunstmest, beperkte bemesting, geen chemische bestrijdingsmiddelen en periodieke handhaving.
Niet/beperkt kerende grondbewerking <i>Biodiv:</i> <i>Bodem: ++</i> <i>Verdien: --</i>	Dit heeft met name tot doel om de bodemkwaliteit in stand te houden. Iedere bodembewerking zorgt voor verstoring van het bodemleven, en op lange termijn, bodemkwaliteit. In de praktijk is het echter nog lastig toe te passen.
Langdurige pacht: mogelijkheid om in bodem te investeren <i>Biodiv:</i> <i>Bodem: +</i> <i>Verdien: +</i>	Zondermeer doen. Is een voorwaarde. In een ander project hebben we gesteld: 6 jaar pacht, waarvan 3 jaar kruidenrijk grasland, de andere 3 jaar mogen ze zelf weten. De drie jaar kruidenrijk grasland houdt de bodemkwaliteit dan op peil. Na 3 jaar kruidenrijk grasland of grasklaver zit er genoeg stikstof in het systeem (door de klaver) om het eerste jaar bouwland niet met stikstof te hoeven bemesten.
Verdienmodel / perspectief pachter	
Compensatie voor minder saldo <i>Biodiv:</i> <i>Bodem:</i> <i>Verdien: +++</i>	Ja, dat zijn jullie van plan
Langdurige pachtperiode	Zie bovenstaand.
Flexibel beloningssysteem <i>Biodiv:</i> <i>Bodem:</i> <i>Verdien: +++</i>	Grotere inspanning van pachter, grotere beloning. Vraagt wel om maatwerk en input/extra werk van de verpachter. Dit systeem zou een boer heel goed passen! Hij/zij krijgt flexibiliteit die ontzettend veel waard is. Zo kan een boer bijvoorbeeld er bij tegenvallende weersomstandigheden voor kiezen om meer of minder duurzame maatregelen te nemen.
Duurzame relatie pachter- verpachter <i>Biodiv:</i> <i>Bodem:</i> <i>Verdien: +++</i>	Dat is denk ik een product van het hele proces wat we gezamenlijk aan het inzetten zijn.
Landschap	
Landgebruik aanpassen aan omgeving <i>Biodiv: ++</i>	Dat gaan we doen door huidige beleidstukken en opgaven langs elkaar te leggen en regio's aan te wijzen waar verschillende pachtvoorwaarden gelden.

Bodem: + Verdien: -	
Bevorderen landschapselementen Biodiv: ++ Bodem: + Verdien: - (mits niet gecomp)	Enerzijds wordt dit gedaan door bloemenranden. Heel innovatief en doeltreffend zou het zijn om met agroforestry aan de slag te gaan. Bomen vervullen ontzettend veel ecosysteemdiensten: bodemkwaliteit verhogen, water vasthouden, beter microklimaat voor dieren, voederbomen (micronutriënten in bladeren), koolstof vastleggen, landschappelijke waarden, etc. Bomen functioneel inpassen op agrarische gronden (agroforestry) is enorm in opmars en wordt ook in de landbouwvisie omschreven als weg die bewandeld moet gaan worden.
Bloemenranden Biodiv: ++ Bodem: + Verdien: --	Ja, altijd doen, bij mengsel goed kijken naar wat het oplevert: gekleurde bloemenpracht of of echte biodiversiteit? En: ga je voor insecten of voor vogels?
Overige zaken	
Zichtbaarheid naar burger vergroten	Dat is misschien een taak van de gemeente. Door te laten zien dat boeren, in samenwerking met de gemeente en andere stakeholders, bijdragen aan landschap en omgeving, kan de afstand tot de burger verkleind worden.
Innovatie stimuleren	Goed voorbeeld geven, proeftuin maken, experimenteren werd genoemd. Afhankelijk van beschikbare middelen en bovenal maatwerk en (regionale, nationale) kansen inkoppen. Mogelijk te combineren met het bovengenoemde agroforestry.

Andere overwegingen

De insteek van bovenstaande gaat vooralsnog om interventies op perceelsniveau. Strengere pachtvoorwaarden leiden mogelijk alleen tot verplaatsing van 'het probleem'. Bijvoorbeeld: intensieve teelten verbieden: als een boer de teelt nodig heeft in zijn bedrijf gaat het wel plaatsvinden op het perceel ernaast. Het doel is dus dat de gemeente een voorbeeld stelt: De gemeente wil een duurzame teelt op eigen grond: een teelt die bijdraagt aan een gezonde leefomgeving en de bodem verrijkt.